

Mărțișor și mărțișoare

Cărțile despre cultura populară care povestesc și explică datinile, credințele, obiceiurile și sărbătorile românilor au în cuprinsul lor și capitole dedicate mărțișorului, vestitorul „capului de primăvară”, modestelor fire de mătase, lână sau bumbac roșii și albe împletite sau a prețioaselor fire de argint și de aur care se mai numesc *mărțișuș* sau *mărț*.

Semnificațiile purtării la mână, la gât ori pe piept s-au pierdut cu timpul, iar acest fapt este semnalat cu multă vreme înainte și de Simion Florea Marian. El observă - în lucrarea *Sărbătorile la români* - că această datină strămoșească a dăruirii de către părinți copiilor lor a unei monede de argint sau de aur legate cu un găitan compus din două fire răsucite de mătase roșie și albă la gât sau la mână pentru ca aceștia să aibă noroc în tot anul, „a început în cele mai multe părți și cu deosebire în Moldova, a se pierde.

Iată ce ne spune în privința aceasta domnul N. Gane:

«Astăzi când societatea noastră, din română ce era, s-a streinizat în toate obiceiurile ei, încât a ajuns a nu mai scrie, nici vorbi, nici gândi românește, când înșiși copiii din fașă nu mai învață a zice tată și mamă, ci *papa, maman*, când și chiar slugile de prin case se *monsuiesc* și *mădămesc* în desprețul vechii frății românești, în această grozavă babilonie de limbi și moravuri, am uitat toate tradițiunile vechi care împodobesc trecutul nostru. Așa, dacă am întreba astăzi pe oricine ce este un mărțișor, desigur ar da din umere, zicându-ne: nu știu!, căci nu numai obiceiul, dacă însăși amintirea lui, însuși înțelesul cuvântului s-a șters din memoria noastră.

Româncele din vremea trecută nu știau să-și facă părul din negru alb și din alb negru, spre derâdere a vârstelor, nu cunoșteau crinolinelor și turnurele, puful și cocul, spre derâdere a formelor omenești; ele se îmbrăcau cu alțițe, își spălau fața cu apă de izvor și urmau datinilor și obiceiurilor strămoșești; ele ciocneau ouă roșii la Paști, ascultau cântecele de stea la Crăciun, colindele la Anul Nou și trimiteau mărțișori la întâi martie.

Astăzi gingașele degete a damelor noastre nu mai îndrăznesc să atingă ouăle roșii, ușele noastre se închid cu îngrijire înaintea colindătorilor ce cutează să ne calce pragul, iar mărțișorul nici se mai știe ce este.

Să scuturăm dar noi pulberea uitărei de pe acest vechi și frumos obicei strămoșesc.

Mărțișorul era un dar ce-și trimiteau românii unul altuia în ziua de 1 martie. El consta într-un bănuț de aur spânzurat de un găitan de mătăsă împletit cu fire albe și roșii, pe care persoana ce-l primea în dar îl purta la gât până când întâlnea cea întâi roză înflorită, pe crengile căreia depunea apoi darul primit.

Bănuțul însemna îmbelșugarea, firele albe și roșii ale găitanului însemnau față albă ca crinul și rumenă ca roza, iar ofranda făcută reginei florilor era o salutare poetică adresată primăverii.

Sănătate și belșug de Mărțișor! Așa aveau vechii români obiceiul de a se ura în ziua de 1 martie! Foto: Rodica Dinache

Ei erau naivi în sufletele lor; trăiau în simplitate și împrumutau vorbele și obiceiurile lor de la mama natură, care împodobește fruntea fiicelor lor cu flori de câmp și vorbele bătrânești cu alegorii poetice.

Toate însă s-au șters de buretele așa-numitei civilizațiuni moderne, care, în locul comorilor de înțelepciuni și tradițiuni strămoșești, n-a găsit altăceva mai bun de pus în loc decât minciunile de la 1 aprilie, care și acestea, din cauza neconținutei îndulcirii a moravurilor noastre, au ajuns a se practica în toate zilele anului.»” (n.n. - N. Gane, *Încercări literare*, Iași, 1873).

Spicuiind despre această datină, vom răspunde cu câteva aserțiuni culese din lucrările consacrate întrebării *Ce este mărtișorul?*, pentru ca cine va citi aceste rânduri să „nu mai dea din umere, zicându-ne: nu știu!”:

„Scopul legării sau punerii mărtișorului la gâtul sau mâinile copiilor este ca... să aibă noroc în decursul anului, să fie sănătoși și curați ca argintul cu venirea primăverii. (...)

Punerea sau legarea mărtișorului se întâmplă de regulă la 1 martie des-dimineață, până nu răsare soarele (...) Unii copii poartă mărtișorul 12 zile la gât, iar după aceea îl leagă de ramura unui pom tânăr. Și dacă în acel an pomului îi merge bine, se crede că și copilului încă îi va fi bine în viață. Alții îl țin la gât până ce văd primul pom înflorit și atunci îl lasă pe rămurelele acelui pom, anume ca să fie sănătoși și frumoși ca florile pomului respectiv. (...)

(...) 1 Martie poartă numele special de Baba Dochia sau Baba Marta; se mai numește altminterea și Cap de primăvară pentru că este ziua cea dintâi a primăverii.

Dacă în această zi este frumos, atunci cred oamenii că și toată primăvara și vara va fi frumoasă, iar de nu, apoi zic că primăvara și vara va fi urâtă și posomorâtă.

(...) Românii de pretutindenea numesc cele dintâi nouă sau douăsprezece zile ale lunii lui martie Babele, Zilele Babelor sau Zilele Babei, adică Zilele Babei Dochia sau ale Babei Marta.

Zilele Babei se încep de comun la 1 martie sau mărtișor și durează nouă sau douăsprezece zile de-a rândul adecă până când Baba Dochie și-a lepădat, respectiv și-a scuturat, cele nouă sau douăsprezece cojoace (...). Mai e de observat încă și aceea că femeile cari se cheamă Eudochia, pop. Dochia și Dochița, își serbează în această zi numele.” (Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*).

Simbolul primăverii în primul arbust înflorit.

Foto: Corina Mihăescu.

„Dochia e cea dintâi zi de primăvară. În ziua de Dochia se face mărtișor: un fir de matasă sau lână roșă, împletuit cu alt fir alb, care apoi se pune la gât, pentru ca purtătoarea să fie rumenă și albă peste an. Se poartă până-n ziua de Sf. Gheorghe și atunci îl pune pe un trandafir sau pe o creangă de cireș înflorit.” (Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*).

„Mărtișorul este denumirea populară a lunii martie, luna echinocțiului de primăvară și a Anului Nou Agrar, dedicată zeului Mars și planetei Marte (Transilvania, Banat, Maramureș, centrul Munteniei, vestul Olteniei, sudul Dobrogei).

Funie formată din zilele, săptămânile și lunile anului adunate și răsucite într-un șnur bicolor, simbolizând iarna și vara, făcut cadou la 1 martie, ziua Dochiei și străvechi început de An agrar. (...)

Obiceiul mărtișorului este o secvență a unui scenariu ritual de înnoire a timpului și anului. (...)

După unele tradiții, firul mărtișorului, o funie de 365 sau 366 de zile ar fi tors de Baba Dochia în timp ce urca cu oile la munte. Asemănător ursitoarelor care torc firul vieții copilului la naștere, Dochia toarce firul anului primăvara, la nașterea timpului calendaristic." (Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*).

„Mărtișorul generalizat astăzi la sate și orașe este confecționat din două fire colorate alb și roșu, de care se prinde un obiect artizanal, pentru a fi dăruit fetelor și femeilor care îl poartă agățat în piept una sau mai multe zile.” (Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*).

Mărtișoare confecționate de masterande de la Facultatea de Litere - Universitatea din București.
Foto: Corina Mihăescu.

„Din punctul de vedere al formei, termenul reprezintă un derivat de la vechea denumire etimologică a lunii martie: v. dr. reg. *marț* ar. *marțu* (<lat. *Martius*; *mensis*), format cu ajutorul prefixului diminutival *-ișor*.

Acest parcurs științific a avut menirea, ca prin selecțiile realizate mai sus, să ne ofere, din punct de vedere simbolic, semantic și etimologic, câteva date semnificative referitoare la mărtișor, cuvânt ce desemnează, cum am văzut, atât o etapă, o perioadă, o sărbătoare, cât și un obiect cu tâlc.

Ce este astăzi mărtișorul?

Este o zi care vestește sosirea primăverii. Prima zi de primăvară.

Este o perioadă care se prelungește de la 1 martie până pe la 8 martie și care include și Ziua femeii. Acestea sunt astăzi zilele mărtișorului, suprapuse cu Zilele Babei, care încep tot la 1 Martie și

durează nouă zile. Babele sunt zilele Babei Dochia, numite și *Vântoase*, iar după ziua de 9 martie încep Moșii, numiți și sfinți.

Ce se întâmplă în această etapă?

Babele încearcă să-și pună mintea cu vremea și să o întoarcă din drumul ei de primăvară, dar nu reușesc întotdeauna. Și chiar dacă reușesc, „triumful” lor nebunesc nu are cum să se prelungească. Primăvara se simte în aer și va veni, în cele din urmă.

Dezlegat de semnificațiile lui inițiale, *mărtișorul* - obiect decorativ legat cu un șnur în două fire de mătase - alb și roșu - este cuvântul de ordine al zilei de 1 martie. Toată lumea cumpără și oferă. Ele au astăzi cele mai diferite forme și dimensiuni și sunt confecționate din tot felul de materiale care pot intra sau compune recuzita unui „spectacol” de sărbătoare.

Mărtișoarele din zilele noastre sunt fie simbolice (aceasta însemnând nu că ar glăsuși despre vreo semnificație anume); ele reprezintă un simbol al primăverii cu o valoare redusă (de cost), fie „neologice”, adică acele mărtișoare nou-inventate și introduse în uz, care le surclasează pe cele simbolice, ieșind din tiparul obiectului „de larg consum” pentru prima zi de primăvară. Acestea din urmă pot avea, ca și celelalte, orice fel de formă sau dimensiune, valoarea făcând distincția.

Indiferent în ce categorie le-am încadra, mărtișoarele legate cu firul alb-roșu în semn de iarnă și primăvară, viață și iubire, puritate și castitate sunt oferite fetelor, femeilor, chiar și bărbaților (prin Moldova), cu gânduri senine, cu iubire și cu urări de noroc și bucurii.

Unele dintre acestea devin în taină, din momentul primirii, talismane. Și sunt păstrate ani în șir, ca semn de iubire, de șansă, de respect, de bucurie, de amintire.

Cine nu păstrează măcar în suflet amintirea unui mărtișor drag?

Mărtișorul, dincolo de aspectul său fizic, este un gând bun, un gest frumos, o zi așteptată, o bucurie a primăverii, un sentiment de iubire, de respect, un semn al neuitării, un prilej de a fi aproape de cei dragi.

Mărtișorul ne leagă în inimă fire alb-roșii de speranță și de încredere în anul în care am intrat, iar el, ca și cap de primăvară, este un început promițător prin ceea ce conține: gânduri frumoase.

Firul de mărțișor împletit la Heleșteni, județul Iași. Foto: Corina Mihăescu.

Îmi vin iarăși în minte îndemnurile lui N. Gane: „Să scuturăm dar noi pulberea uitărei de pe acest vechi și frumos obicei strămoșesc”.

Mărțișorul este un dar al românilor și așa ar trebui să rămână. Al tuturor românilor! Nu știu alții cum sunt, dar eu cred încă în obiceiul de a se ura cu mărțișoare la 1 martie, „așa cum aveau vechii români obiceiul” (N. Gane)

Aștept întâia zi de primăvară cu speranță. De 1 Martie aș dori să pot împleti pentru cineva drag un mărțișor fin, o fundiță din două fire subțiri de bumbac - un fir roșu și un fir alb - așa cum știu că se mai făceau prin satele din jurul Mănăstirii Dragomirna. Aș mai dori să pot îndeplini ceea ce alți români făceau odinioară: „obiceiul ca la 1 martie

să lege copiilor la gât sau la mână o monedă de argint (veche) numită mărțișor” (com. Trifești - Neamț), însemnând „ca copilul să fie curat și frumos ca argintul cu venirea primăverii” (Frumoasa - Teleorman) (Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*). Aș dori să pot lega, așa cum făcea bunica mea la 1 martie, un mănunchi de fire albe și roșii împletite în două, în jurul unui copac și la stâlpul casei, în semn de speranță de roade bune, de apărare de rele, de primăvară frumoasă.

Aș mai dori încă să-mi aleg o Babă în ziua de Dochia și să fie o zi frumoasă, însorită, să am sufletul bun și blând și totul să-mi meargă bine tot anul, iar dacă „va ninge tare, (să) iau o bucată de pânză s-o scutur afară și (să) zic: «Eu nu scutur pânza, dar scutur răul de la casa mea, să se ducă cu iarna și cu vremea ast rea, iar în casa mea să rămâie liniște și bine»” (Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*).

Text și foto:
Dr. Corina Mihăescu
Cercetător științific I,

Patrimoniul Cultural Imaterial și Cultură Tradițională - INP